

RUSYA’NIN SURİYE’DEKİ VARLIĞININ NEDENLERİ

Samet YÜCE*

Özet:

Rusya, Suriye Cumhurbaşkanı Beşşar Esed’e uzun süredir açıkça hem askeri hem de diplomatik destek vermesine rağmen askeri bir müdahaleden kaçınmıştı. Ancak Rusya Suriye’de DAESH ve rejim karşıtı gruplara yönelik hava operasyonlarını başlatmasıyla bu önemli adımı da atmıştır. Bir başka deyişle, Rusya’nın Suriye’de askeri müdahalesi başlamıştır. Rusya’nın askeri gücünü kullanarak bölgeye müdahale etmesi, Ortadoğu’da güç dengesi hesaplarının yeniden yapılması gerektiğine işaret etmektedir. Rusya’nın dominant bir aktör olarak stratejik önemi olan Suriye’de yerini alması hem diğer aktörlerin pozisyonlarının değişebileceği hem de Ortadoğu’da yeni gelişmelerin ortaya çıkabileceği beklentisini kuvvetlendirmektedir. Bu bağlamda, bu araştırma bölgedeki mevcut ve olası gelişmeleri daha geniş bir perspektiften değerlendirebilmek amacıyla Rusya’nın Suriye’deki varlığının nedenlerini, Ortadoğu’da varlığı ile uluslararası sistemde güç dağılımının şekillenmesi ve bunun tarihsel nedenlerini açıklamayı hedeflemektedir. Ayrıca bu çalışmada, Rusya ve diğer aktörlerin ilişkileri “*Neorealizm/Yeni Gerçekçilik*” teorisi çerçevesinde ele alınacak ve analiz edilecektir. Bu konuda öncelikle teorinin öncüsü Kenneth Waltz’dan yararlanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Suriye, Yeni Gerçekçilik, Güç Dengesi, Ortadoğu

JEL Kodu: F54, F50, F59, N40, N45

REASONS OF RUSSIA’S PRESENCE IN SYRIA

Abstract:

Russia avoided carrying out a military intervention in Syria although it had clearly given both military and diplomatic support to the Syrian President Bashar al-Assad for a long time. However, Russia took a very important step by launching airstrikes in Syria and attacking against ISIS and opposition groups. In other words, Russian military intervention began in Syria. The Russian military intervention implies that the balance of power calculations in the Middle East are to be repeated. Russia’s presence as a dominant actor in Syria has

* Okutman, Kastamonu Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, S.yazar, syuce@kastamonu.edu.tr.

strengthened the expectations that it would change other actors' positions and new developments would occur in the Middle East. In this context, this research will attempt to reveal the reasons of Russia's presence in Syria with the historical background and the formation of balance of power in international relations by the impact of Russia's presence in Syria in order to evaluate the current and potential developments in the region from a broader perspective. Additionally, in the study the relations between Russia and the other actors will be discussed and analysed within the framework of the theory of "Neorealism". It will mainly be benefited from Kenneth Waltz, the pioneer of Neorealist theory.

Keywords: Russia, Syria, Neorealism, Balance of Power, Middle East

JELL Codes: F54, F50, F59, N40, N45

Giriş

Ortadoğu, dünyanın en özgün ve en karmaşık bölgelerinden biridir. Üzerinde kadim medeniyetlerin yaşamış olmasından, semavi dinlerin bu topraklarda doğup köklenmesinden ve stratejik konumundan dolayı bölgedeki aktörler nezdinde oldukça kıymetlidir. Bununla birlikte, halen Ortadoğu coğrafyasında farklı birçok din, mezhep ve etnisitenin bir arada bulunması ve aynı topraklar üzerinde yaşama arzusu, bölgenin kültürel zenginliğine önemli bir katkı sağlaması yanında büyük çatışmaların da ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Çünkü farklı din, mezhep ve etnik gruplar, gerek kendi iç ilişkilerinde gerekse birbirleriyle olan ilişkilerinde çatışmacı bir tutum içerisine girebilmektedirler. Öte yandan, bereketli toprakları ve zengin yeraltı kaynakları ile bölge, uluslararası sistemde başat aktörlerin ilgisini üzerine çekmektedir.

Ortadoğu, özellikle yeraltı zenginlikleriyle dünya nüfusunun ihtiyaç duyduğu enerji kaynaklarına büyük oranda cevap verebilecek kapasitedir. Kısıtlı enerji imkânlarına sahip olan dünyada, enerji kaynaklarının bu denli zengin olması ve bu kaynakların üzerinde yaşayan insan topluluklarının çeşitliliği diğer aktörlerin bölgeye odaklanmalarına ve bu var olan zenginlikten faydalanmak için birbirleriyle mücadele etmelerine neden olmaktadır. Buradan hareketle, Ortadoğu jeopolitik, stratejik ve ekonomik karakterinden dolayı dünyanın belli başlı güçlerinin rekabet ve mücadele sahası haline gelmektedir. Bir anlamda, Ortadoğu güçlü aktörlerin "bilek güreşi" alanı olmaktadır.

Soğuk Savaş sonrasında dünyanın "tek süper gücü" olarak hâkimiyet alanını hayli genişleten Amerika Birleşik Devletleri'nin, Ortadoğu'daki nüfuzunu arttırabilmek ve çıkarlarını koruyabilmek amacıyla önemli müdahaleleri olmuştur. Özellikle 11 Eylül

2001'de ABD'ye yapılan terör saldırısı, bir paradigma değişikliğine neden olmuş ve ABD'nin Ortadoğu'ya olan müdahalesini/işgallerini tetiklemiştir. Bir başka deyişle 9/11 terör saldırısı ABD'nin bölgeye müdahalelerinde aradığı meşruiyetin en önemli dayanağını oluşturmuştur. Öte yandan, karşısında ciddi manada direnen bir güç olmaması ABD'nin müdahalelerinde daha rahat hareket edebilme fırsatı tanırken, müdahalelerinin meşruiyetinin de uluslararası zeminde fazlaca sorgulanamayacağı sonucunu ortaya çıkarmıştır. Çünkü Soğuk Savaş sonra Rusya'nın gücü azalmış, kendi iç meseleleriyle meşgul olmak zorunda kalmış ve ABD'nin karşısında süper bir güç olarak yerini alamamıştır. Ancak 2015 Sonbaharında Rusya, Suriye'de askeri gücüyle dominant bir aktör olarak ortaya çıkmış ve ABD'nin liderliğindeki koalisyon güçlerinin aksine Suriye rejimini- bir başka deyişle Esed rejimini- desteklemiştir. Dahası, Esed rejimine muhalif gruplara açıkça savaş açmış Ortadoğu'daki güç dengesi üzerinde etkili olmaya başlamıştır. Rusya'nın Suriye rejimine destek vermek suretiyle Ortadoğu'da bulunması ve askeri gücünü kullanarak kendi varlığını da kuvvetlendirmesi, onun bölgeye olan ilgisinin asıl nedenleri üzerine daha derinlemesine düşünülmesi gerektiği hususunu öne çıkarmaktadır.

Rusya'nın Ortadoğu'ya ilgisinin daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle tarihsel arka planına bakılması gerekmektedir. Çünkü Rusya jeopolitik, ekonomik ve kültürel nedenlerden dolayı Arap ülkeleri ve Doğu Akdeniz'le sürekli ilgilenmiştir (Kreutz, 2007:11). Çar Petro'nun sıcak denizlere inme ideali ile başlayan bu ilgi halefleri tarafından da sürdürülmüştür (Keleş, 2009:90). Tarihsel süreç içerisinde Rusya hedefindeki bu bölgeye kendisini yaklaştıracak fırsatları kaçırmamıştır. Ortadoğu'nun jeopolitik ve ekonomik öneminin yanı sıra Rusya için bir diğer önemli nedeni ise bölgede yaşayan Ortodoks Hristiyanlar ve Kudüs'teki kutsal mekânlardır. Ruslar, Ortodoksları himayesi altında tutabilmek ve Osmanlı Devleti üzerinde nüfuzunu arttırabilmek için dini referansını sürekli kullanmıştır (Mckay ve Scott, 2011:275). Ancak 1917 yılında gerçekleşen Bolşevik ihtilali Rusya'nın hem emperyalizm görüşünü hem de Ortodokslar üzerinden takip ettiği dine dayalı görüşünü ortadan kaldırmıştır. Bir anlamda, Ortadoğu'nun kontrolü uzun bir süre için Rusya dışındaki diğer Büyük Güçlerin hâkimiyetine terk edilmiştir. Hatta Rusya bu ihtilal sonucunda İngiltere ve Fransa arasında gizlice yapılan Sykes-Picot Antlaşmasını da deşifre etmiştir. Daha sonra, II. Dünya Savaşı başlamadan önce Mısırlı General Cemal Abdül Nasır'ın isteği ve davetiyle, başta Mısır ve Suriye olmak üzere bazı Arap devletlerine ekonomik ve askeri yardımlarda bulunmayı da ihmal etmemiştir (Khasan, 1998:86). Özellikle Mısır ve Suriye ile ilişkilerini zaman zaman inişli çıkışlı bir seyir izlemiş olsa da başarılı bir şekilde sürdürebilmiştir. Daha sonraki yıllarda, Mısır'da eksen kayması yaşanmış olmasına rağmen

(Rusya tarafından ABD tarafına bir geçiş), bölgenin diğer önemli aktörü olan Suriye Rusya'nın Ortadoğu'daki iyi bir müttefiki olarak yerini sürekli korumuştur. Rusya ve Suriye arasındaki ilişkinin sürekliliğinde, Suriye'nin bölgesel konumu belirleyici nedenlerden birisi olmuştur.

Suriye, Bereketli Hilal'in (Fertile Crescent)¹ üzerinde yer alan topraklarıyla Ortadoğu'da önemli bir konuma sahiptir. Ayrıca Levant Bölgesinin en kadim tarihi ve kültürel miraslarıyla bezenmiş şehirlerini de bünyesinde taşımaktadır. Bunlara ilaveten, zengin bir petrol ülkesi olmamasına rağmen zengin yeraltı kaynaklarına yakın veya geçiş noktasında yer alıyor olması, Lübnan ve Ürdün'deki etkisi, İsrail-Filistin davasındaki konumundan dolayı başat güçlerin etki alanına almak istediği bir ülke olagelmıştır.

2010 yılının sonlarında ortaya çıkan, tüm Ortadoğu ülkelerini etkisi altına alan ve hatta bazılarını rejim değişikliğine zorlayan Arap Baharı, kısa bir süre sonra Suriye'de de kendisini göstermiştir. (www.setav.org) Arap Baharı sürecinde ortaya çıkan halk ayaklanmalarının seyri ülkelere göre farklılıklar göstermiştir. Suriye'de ise rejim gücünün muhalif gruplara karşı tutumunu sertleştirmesiyle halk ile rejim arasındaki yarı genişlemiş ve ülkenin çok önemli bir nüfusunun ölümü, yaralanması ya da göçüyle sonuçlanan bir trajediye ve kaotik bir ülke ortamına dönüşmüştür. Bu yaşanan olaylardan sonra, Esed yönetimi uluslararası arenada sorgulanır hale gelmiş ve insanlık suçu işlemekle itham edilmiştir. (www.aljazeera.com.tr) Rusya, Amerika'nın Suriye'nin resmi yönetimine karşı olan tutumunu yakından izlemiş ve gerektiğinde BM Güvenlik Konseyi'nde veto yetkisini kullanarak Amerikanın manevralarını durdurmuştur. Rusya'nın bu yaklaşımı uzaktan, hem diplomatik hem de askeri ekipman şeklinde olmuştur. (www.reuters.com)

Rusya Suriye'de izlemiş olduğu diplomatik politikalarını ve askeri yardımları bir adım daha öteye taşıdı. 2015 itibarıyla, Lazkiye'de hareketlilikler görüldü ve Rusya, bölgedeki askeri gücünü arttırarak Suriye'de varlığını aktif hale getirdi (Marcus, 2015). Rus hükümeti, Soğuk Savaş döneminden beri kullandığı Tartus deniz üssüne ek olarak Lazkiye'de Basil Uluslararası Havaalanını da uçakları için yeniden düzenledi (Taşdemir, 2015:466). Ruslar askeri yardımlarını Suriye'nin resmi talebine göre yaptığı iddiası bulunmaktaydı ve Suriye rejimi Rusları kendilerinin davet ettiğini açıkladılar (<http://tr.sputniknews.com>). Bu davetle birlikte, Rusya Suriye'de hava saldırıları başlatarak fiili olarak bölgenin yeni oyuncusu oldu.

¹ İlk kez Amerikalı oryantalist ve arkeolog James H. Breasted (1865-1935) tarafından kullanılan bir terimdir. Bereketli Hilal veya Mübit Hilal (Fertile Crescent) Irak'ın güneyinde İran körfezinden başlayarak, İran'ın güneybatısından Türkiye'nin Güneydoğu bölgesine (Mezopotamya bölgesi) kapsayacak şekilde, Doğu Akdeniz'de (Levant bölgesi) bulunan Lübnan, Suriye, Ürdün ve Filistin'den güneyine doğru uzanan yay şeklindeki bölgedir. Ç.N.

Bir başka ifadeyle, Suriye yönetiminin kalıcılığını sağlamak ve bölgedeki terörist grupları yok etmek için askeri imkânlarını kullanmaya başladı. Rusya'nın Suriye'deki oyun kurgusu tutarlı bir şekilde sürdürülmekteydi (Taşdemir, 2015:468). Diğer taraftan, ABD ve İngiltere'nin, Esed yönetiminin gitmesi konusundaki tereddütlü tavrı (www.bbc.com) kafa karıştırıcıdır. Çünkü Rusya ve İran'ın rejime açık destekleri karşısında ABD ve İngiltere liderlerinin çözüm arayışları toplantısının odağına Esed'i oturtmaları (www.bbc.com) meselenin karmaşıklığını arttırmaktadır. Böylece Suriye ve Ortadoğu'daki mevcut kaosun çözümünün DAES terör örgütünün yok edilmesine bağlandığı görülmektedir. Ancak Türkiye, Suriye'de çözüm olması için DAES'in bölgede yok edilmesinin yanı sıra, Esed'in de gitmesi gerektiği tezini savunmaktadır: Türkiye Başbakanı Davutoğlu, "Esad'lı bir çözümün yürümeyeceğine karar verdik ve şu anda kanaatimizi koruyoruz" (www.bbc.com) diyerek Esed'in gitmesi gerektiği konusunda Türkiye'nin tavrını sürdürdüklerini dile getirmiştir. Öte yandan, ABD'nin Batılı müttefikleriyle birlikte Suriye meselesine bakışı, bölgedeki operasyonlarının sonuç verici olmaktan uzak oluşu ve bölgeye yönelik izlediği politika Rusya'nın askeri mobilizasyon ve operasyonlarını tetiklemiştir.

Rusya'nın Suriye'deki askeri varlığı ve operasyonları temelde bölgede güç dengelemesi yapmaya, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'da kendisine bir alan açma niyetine yöneliktir. Çünkü ABD, Suriye'de aktif olarak hava harekâtları düzenlemekte, başta DAES olmak üzere diğer terörist grupları yok etmeye çalışmaktadır. ABD, PYD (Demokratik Birlik Partisi-Suriye) veya Özgür Suriye Ordusu gibi organize grupları terörist olarak kabul etmemekte ve bölgedeki girişimlerine destek olarak görmektedir.² ABD'nin Türkiye'nin de dâhil olduğu koalisyon kuvvetleriyle koordineli olarak yürüttüğü Suriye toprakları içerisinde askeri müdahaleler karşısında Suriye'nin müttefiki Rusya'nın müdahalesi gecikmedi. Rusya, Suriye Savaş Sahnesine (Theatre of Syrian War) çıkarak, Suriye'de dominant bir oyuncu olarak yerini aldı ve hem DAES hem de rejim karşıtı gruplara karşı

² Ortadoğu'daki herhangi bir grubun terörist olarak tanımlanması ülkelerin bu gruplara bakışlarına göre farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, YPG (Halk Savunma Güçleri) ve PYD (Demokratik Birlik Partisi-Suriye) Amerika ve Rusya tarafından tam manasıyla terörist gruplar olarak kabul edilmemektedir. (www.hurriyet.com.tr) Oysa koalisyon gücünün önemli bir unsuru Türkiye, söz konusu bu grupları yıllarca mücadele verdiği terörist örgüt PKK'nın uzantısı olarak kabul ettiklerinden dolayı terörist gruplar olarak kabul etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep T. Erdoğan, PYD'yi PKK ile aynı kabul ettiklerini en üst düzeyde dile getirmektedir. (www.hurriyet.com.tr) Türkiye'nin resmi söylemlerine rağmen, gerek ABD gerekse Rusya Türklerin bu konudaki hassasiyetini yeterince dikkate almamaktadır. Öte yandan Özgür Suriye Ordusu ve Suriye Türkleri, Suriye rejimine karşı hareket ettiklerinden dolayı Rusya her ikisini de karşısına almakta, hatta Bayırbusak Türklerine karşı askeri operasyonlar yürütmektedir. Bunlara ek olarak, hem Rusya hem de ABD benzer biçimde bölgede DAES (ed-Devlet'ül İslâmiyye fi'l Irak ve's Şam) grubunu terörist örgüt olarak görmektedirler. Bir başka ifadeyle, DAES terör örgütü tüm aktörler tarafından tam bir konsensüs sağlanarak terör grubu olarak kabul edilmekte ve askeri operasyonların ana hedefi olarak kabul edilmektedir.

operasyonlar yürüttü. Bir bakıma bölgede rejim güçlerine karşı gerçekleştirmiş olduğu operasyonlar ayrı tutulursa, ABD'nin terör gruplarına karşı girişmiş olduğu askeri harekâtın bir benzerini yürütmeye başladı. Dominant aktör davranışları sergileyerek bir bakıma ABD'yi dengelemeye başladı. Bölgede askeri varlığını hava operasyonlarıyla belirgin hale getirmeye çalıştı. Buradan hareketle, Rusya, ABD'nin bölgede üstün bir güç olarak tek başına hareket etmesini istememektedir. Bu askeri müdahaleyle, ABD'nin hareketlerini sınırlamaya, bölgede güç dengesi kurmaya ve kendine Ortadoğu'da yer açarak çıkarlarını korumaya çalışmaktadır.

1. Uluslararası Sistem ve Suriye'de Aktör İlişkileri: Neo-realist Yaklaşım

Soğuk Savaşın sona ermesi iki kutuplu dünya düzeninin sonunu getirmiştir. Sovyet Birliği'nin yıkılması ABD'yi uluslararası sistemin tek hegemon gücü yapmıştır. Ayrıca tek kutuplu yenedünya düzeni beraberinde çeşitli tartışmaları da başlatmıştır. En azından uluslararası sistemde Amerika lehinde dengesiz bir güç ortaya çıkmış ve ABD dünyanın hâkim gücü haline gelmiştir. Bu güç dağılımı, ABD'nin daha rahat davranmasını ve dünya üzerindeki olaylara ve değişimlere kendi çıkarları doğrultusunda müdahale etmesinin yolunu açmıştır. Buradan hareketle, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan tek kutuplu uluslararası sistemde hegemon aktör durumuna uygun bir davranış sergilemiş ve sınır ötesine yönelik manevralarda bulunmuştur. Ancak hegemon gücün bu tür davranışlarının her zaman kazancına olacağından kesin olarak bahsedilemez. Neorealistler bu durumu şu şekilde ele almaktadır: dominant güçler sınırlarının ötesinde çok fazla görev üstlenirler ve bu onları uzun sürede zayıflatır (Waltz, 2000:28). Örneğin, ABD'nin 2001 Afganistan işgali ve 2003 Irak işgali bu minvalde değerlendirilebilir.

Neorealistler uluslararası sistemi açıklarken sistemin yapısına dikkat çekmektedirler. Neorealist (Yeni gerçekçiler) teorisinin kurucu ismi Kenneth N. Waltz uluslararası sistemin yapısında iki önemli unsura dikkat çekmektedir: Birincisi, baskın bir otorite olmadığı için uluslararası sistemin düzenleyici prensibi olan anarşi ve bunun sonucunda tüm birimlerin fonksiyonel olarak birbirine benzediği öz-yardım (self-help) (Elman, 2007:13). Waltz, uluslararası sistemin en önemli yapısal özelliğini meşru otoritenin tek bir elde toplanmamasından dolayı anarşik olarak tarif eder (Waltz, 2013:446). Buradan hareketle, hiyerarşik bir düzen olmamasından dolayı devletlerarası ilişkilerde güç ve güç dengesi önemli hale gelmiştir. Uluslararası siyasette güç kullanımını yasaklayabilecek etkili bir otoritenin olmaması halinde, devletlerarasındaki “güç dengesi” (balance of power), devletlerin amaçlarını gütmek için tercih ettikleri fiziksel kuvvet kullanma dâhil tüm kapasitelerinin bir

dengesi olur (Waltz, 2001:205). Daha yalın bir ifadeyle, devletler ulusal çıkarlarının korunması için bütün güçleriyle güç dengesinin sağlanması için mücadele ederler. Uluslararası sistemin ikinci önemli unsuru olarak ise öz-yardıma (self-help) işaret eder. Öz yardım, basitçe “aktörlerin kendi çıkarlarını korumak adına kendi başlarına mücadele etmeleri” olarak tanımlanabilir. Bu noktada, ulusal çıkarın ne olduğuyla ilgili bir açıklama yerinde olacaktır. Genel manasıyla, “ulusal çıkar, bir ulusun sahip olduğu çıkar ve değerler bütünüdür” (Donnelly, 2012: 76). Neorealizmde güvenlik en önemli çikardır. Bu çerçevede değerlendirmek gerekirse, aktörler genelde ulusal çıkarlarının peşinde koşarlar veya bu doğrultuda hareket ederler. Hatta devlet yöneticilerinin de “Raison d’Etat”ları için hareket etmeleri beklenir (Kissinger, 2012: 59).

Öte yandan uluslararası sistemin anarşik ortamında devletler çıkarlarını ve güvenliklerini sağlayabilmek için güç dengesini dikkate alırlar. Bu itibarla, uluslararası sistemde büyük güçlerin sayısı önemlidir. Çünkü kutupluluktaki (polarization) değişiklik, yani büyük devletlerin sayısı, devletlerin kendi güvenliklerini nasıl sağlayacakları sorusunun cevabını verebilmek açısından gereklidir. Büyük devletlerin sayıları ikiye veya bire düştüğünde büyük değişiklikler meydana gelir ve şayet ikiden fazla büyük devlet varsa devletler güvenliklerinde hem kendi imkân ve güçlerine hem de işbirliği yaptığı müttefiklerinin güçlerine güvenirlir (Waltz, 2000:5-6). Bu anlatılanlar düzleminde, uluslararası sistemin tek kutuplu, iki kutuplu veya çok kutuplu olması aktörlerin güvenlik ve çıkarlarına doğrudan etki yapabilmektedir. Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu uluslararası sistemin var olması diğer aktörlerin güvenlik ve çıkarlarını koruyabilmek için iki süper güce - Rusya veya ABD- dayanmalarına neden olmaktadır. Aynı şekilde her iki süper güç diğerinin güvenliği için tek tehditti ve tercihleri ve eğilimleri ne olursa olsun biri diğerini dengelemek zorunda kalmaktaydı (Donnelly, 2012:57). Bu itibarla, Rusya ve ABD birbirlerini sürekli olarak tehdit olarak görüyor ve kendi savunmalarını kuvvetlendirmek için sürekli silahlanıyorlardı. Bu konuda realistlerin yaklaşımı; devletlerin tehditkâr rakiplerine karşı ya kendini silahlandırarak ya da müttefikler edinerek dengeleyeceği şeklindedir (Elman, 2007:13).

Neorealistlere göre denge siyaseti veya güçler dengesi uluslararası sistemde önemli bir yer tutmaktadır. Jack Donnelly göre; (2012:57) diğer aktörlerin gücü-özellikle de büyük güçlerin- koruma olabilecek bir iktidar olmadığı zamanlarda daima bir tehdit oluşturur ve ‘dengeleme siyaseti izleyenler’, daha kuvvetli veya yükselen bir güce karşı koymak suretiyle risklerini mümkün olduğu kadar minimize etmeye çalışırlar.

Ortadoğu’da yükselen veya büyük bir güce dönüşen ABD’ye karşı Rusya Suriye’nin yanında yer alarak karşı koymakta ve onu dengelemeye çalışmaktadır. Öte yandan bölgeyle ilgili çıkarlarının devamı için ABD’nin dengelenmesi Rusya’nın kazancına görünmektedir. Hegemon bir güç olarak ABD, Rusya’nın büyük bir güç olarak uluslararası arenada yer tutamamasını büyük ölçüde değerlendirmiş ve bu konuda mesafe kat etmiştir. Yani boşluğu Irak ve Afganistan müdahalesinde görüldüğü gibi kendi gücüyle tamamlamaya çalışmıştır. Öte yandan Rusya ise, Soğuk Savaş sonrası kaybettiği gücünü tekrar kazanmak ve çıkarlarını muhafaza etmek için Gürcistan ve Ukrayna gibi ülkeler üzerinde etkili hamleler yapmıştır. Rusya’nın bu hamlelerine rağmen, uluslararası sistemin henüz iki kutuplu olup olmadığı konusu tartışmaya açık görünmektedir (Emeklier, 2010). Çünkü Rusya’nın bir büyük güç olarak aynı Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi ABD’nin karşısında güçlü bir şekilde durup duramayacağı tartışılmaktadır. Bu tartışmalara rağmen, Rusya’nın uluslararası sistemde etkileme kapasitesinin yüksek olduğu da ortadadır. Obama yönetiminin Rusların hareketlerine karşı etkin bir davranış geliştirememiş olması Rusya’nın dominant bir aktör olarak etkinliğinin artmasına yardım etmektedir. Çünkü “iki gücün rekabetinde birinin kaybı kolayca diğerinin kazancına dönüşür. Bunun sonucunda, iki kutuplu dünyanın güçleri dengeyi bozan olaylara hızlıca tepki verir” (Waltz, 2013:450). Buradan hareketle, ABD’nin olaylara müdahale etmemesi kayıp olarak değerlendirildiğinde, bu durumdan en çok karlı çıkan güç Rusya olmuştur. Son gelinen noktada, Rusya yaptığı uluslararası hamlelerle prestijini yükseltmiş olarak, ABD’nin Ortadoğu’daki gücüne karşı koymuş, Suriye’ye askeri gücüyle girmiş ve aktif olarak savaşın içinde yer almıştır. Rusya, Doğu Akdeniz’de bir alan açmak, Ortadoğu’da etkinliğini arttırmak için bölgeye fiziksel gücüyle girişmiştir.

2. Tarihsel Bağlamda Rusya’nın Ortadoğu’da Varlığı

Rusya-Ortadoğu veya Rusya-Suriye ilişkilerinin daha derinlemesine anlaşılabilmesi için tarihsel arka planının irdelenmesi gerekmektedir. Zira Rusların geçmişte Ortadoğu’ya yönelik benimsemiş olduğu politikalar günümüz Rusya ilişkilerine ayna tutabilir ve Rusya’nın bölgedeki varlığı daha açık bir şekilde tanımlanabilir.

Çar Petro’nun sıcak denizlere inme hayali uzun soluklu bir Rus dış politikasının temellenmesini sağlamıştır. Böylece, Çar Petro sonrası yönetime gelen Rus liderler de Çar Petro’nun idealini paylaşmış (Keleş, 2009: 90) ve Doğu Akdeniz bölgesine yanaşma yollarını aramışlardır. Bu bağlamda, birinci olarak 1783 Osmanlı-Rusya ticaret anlaşmasıyla Rusya bölgede iktisadi hâkimiyetini sağlamış, Osmanlı Devletinden ticari ayrıcalıklar elde etmiş, Karadeniz’i Osmanlı Devletinin bir iç denizi olma özelliğini sona erdirmiş ve sıcak denizlere

veya diğer bir ismiyle Doğu Akdeniz'e inmiştir (Fidan, 2006: 78). İkinci olarak, Mısır'da Osmanlı valisi olan Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı Devletine karşı başlattığı isyan hareketini kendi lehlerine değerlendirebilmişti. Osmanlı Devletinin Rusya'dan istediği yardımı memnuniyetle kabul ederek, Osmanlı Devleti ile Hünkâr İskelesi Anlaşmasını imzalamıştır. Çünkü bu anlaşma Petersburg'u sıcak denizlere yaklaştıran büyük bir adımdı (Öztürk, 2013:6). Ancak, Boğazları kendi kontrolüne almak ve Doğu Akdeniz'e ulaşmak isteyen Ruslar, sürekli olarak diğer aktörler tarafından engellenmiş veya dengelenmiştir. On dokuzuncu yüzyılın büyük bir kısmında özellikle Britanya ve Rusya arasında ortaya çıkan 'düşmanlık' uluslararası sistemin öznesi olmuştur (Kissinger, 2012:165). Rusların Ortadoğu'da kendi çıkar bölgelerine sarkmasını istemeyen bölgesel güçler, Osmanlı Devletinin yönetimi altında olan Ortadoğu'yu "tampon bölge" olarak kullanmıştır (Fromkin, 2013:67).

1917'de ortaya çıkan Bolşevik İhtilalı Ortadoğu'daki gizli pazarlıkların ve hesapların ortaya çıkarılmasında etkili olmuştur. Yeni rejimin İngiliz-Fransız gizli antlaşması Sykes-Picot'u deşifre etmesi, Osmanlı Devletinin dolayısıyla Ortadoğu'nun geleceğine yönelik Büyük Devletlerin çabalarının görülmesi açısından önemli olmuştur. İhtilalin sonucu olarak ortaya çıkan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB) aslında hem emperyalist hem de din faktöründen kaynaklanan isteklerinden vazgeçtiğini duyuruyordu. Bir başka ifadeyle, Ruslar Doğu Sorunu (Eastern Question) ve Levant'daki Kutsal toprakların statüsüne dayalı din faktörlü isteğinden vazgeçiyordu. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinin (SSCB) kuruluş yıllarında ideolojik bakış açısı ağırlıklı olduğundan dolayı diğer aktörlerle ilişkileri bu çerçevede içerisinde değerlendirilmekteydi. Şöyle ki; Rus liderler, Ortadoğu'nun ekonomik ve sosyal yapısının ideolojilerinin yayılmasına etkisini dahi hesaplamaktaydı. Sovyet liderleri, Ortadoğu'yu ekonomik olarak az gelişmiş ve çoğunlukla kırsal görüyor ve devrimci düzeni oluşturabilecek gerekli şeylerin (sınıf bilinci ve sosyal tezatlık gibi) bölgede eksik olduğunu düşünüyorlardı (Khasan, 1998:86).

Rus yönetici elitlerinin komünist ideolojinin Ortadoğu'da zemin bulmasına ve yeşermesine uygun bir "habitatın" olmadığına dair bir düşünceye sahip olmalarına rağmen bölgeye olan ilgileri azalmamıştır. Ancak Rusların Arap dünyası ile olan ilişkileri yüzyılın ortalarına kadar kadar zayıf kalmıştır. (Çetinsaya, 2007: 405) Sovyetlerin Araplarla zayıflayan ilişkilere rağmen ideolojisinin bölgede etkili olduğu görülmektedir. Çünkü bölgede ortaya çıkan Baas hareketinin temel referanslarından birisinin sosyalizm olması veya sosyalizmi savunması Sovyet ideolojisiyle benzerlik taşımaktadır. (Çağ ve Eker, 2013:62).

Daha açıklayıcı bir ifadeyle, 1943’de Şam’da kurulan Baas partisinin ve Baas Hareketinin (Hizb el-Arabi el-İştiraki) temel hedefi “tek bir Arap ulusu oluşturmak, Arapları yabancıların boyunduruğundan kurtarmak ve sosyalizmi getirmek” olmuştur (Sönmezoğlu, 2010:105). Böylece Baas taraftarları bölgede gittikçe önemli bir güç olmaya başlamıştır.

Yirminci yüzyılın ortalarında, Rusların Ortadoğu’ya yaklaşmalarına yönelik bir paradigma değişikliği yaşanmıştır. Arap devletleri, Rusya’yı Ortadoğu’da bir kuvvet olması için davet etmiştir (Laqueur, 1969:296). Mısırlı General Cemal Abdül Nasır’ın isteği üzerine Rusya harekete geçmiş, bu devletlere askeri ve ekonomik yardım yapma kararı almıştır. Arap liderlerinden gelen bu davet aslında Ortadoğu’yu Rusların gücüne açmak anlamına da gelmekteydi. Çünkü Batının bölgedeki gücü bir şekilde Rusya’nın gücüyle dengelenmiş olmaktaydı. Sovyetlerin bölgeye yaklaşımı; bölgenin önemli aktörlerini ekonomik olarak desteklemek suretiyle genellikle savunmacı bir politika takip etmek ve ABD’nin Rusya’yı çevirme politikasını bozmaya çalışmak şeklindeydi (Khasan, 1998: 87). Buradan hareketle, Rus yönetiminin, Ortadoğu’da Amerika ve Batının pozisyonunu bozmaya çalıştığı ve güneyden gelebilecek herhangi bir stratejik tehlikeyi azaltmak ve kendi güvenliğini sağlamak istediği anlaşılmaktadır.

Leonid Brejnev döneminde Sovyetler Birliği oldukça saldırgan bir politika anlayışını benimsemiş ve Ortadoğu’da dominant bir güç olmaya çalışmıştır (Khasan, 1998:88). Bu politikaya bağlı olarak, Sovyetler birliği ile Arap ülkelerinin dostlukları da iyice ilerlemiştir. 1967’de İsrail’in bölgede güçlenmesiyle sonuçlanan “Altı Gün Savaşlarının” (Six-Day Wars) devam ettiği sırada Sovyetler Birliği’nin Mısır ve Suriye’ye yanlış istihbarat sağlaması dahi iki taraf arasındaki ilişkilerin devamını engellememiştir. Bir başka ifadeyle, iki tarafın-Sovyet ve Arap ülkeleri- ilişkileri Altı Gün Savaşları sonrasında da devam etmiştir. Çünkü Mısır ve Suriye’nin Rusya’dan başka bir ülkeden yardım alabilme imkânı yoktu (Laqueur, 1969:299). Batı tamamıyla İsrail’den yana bir tavır içerisindeydi ve İsrail aleyhine hareket etmek istemezlerdi.

Mısır Cumhurbaşkanı Nasır’ın ölümünden sonra, Moskova yönetimi nüfuzunu Suriye üzerinde sürdürmüştür. Böylece Rusya’nın bölgedeki ilişkileri daha çok Suriye odaklı geliştirilmeye çalışılmıştır. İki ülke arasındaki ilişkinin düzeyi, Rusya’nın 1979’daki Afganistan işgalinde de görülebilir. Suriye, Sovyetlerin Afganistan işgalini, diğer İslami devletlerin aksine hareket ederek, kınamamıştır (Kreutz, 2007:16). Bu konuda bölgesindeki diğer aktörlerden ayrılmış ve Kızıl Ordu’nun (the Red Army) bu emperyalist pozunu karşısında sessiz kalmayı veya Sovyetler tarafında yer almayı tercih etmiştir. Ancak 1982’de Suriye, İsrail’in Lübnan’ı işgali karşısında Sovyetlerden istediği desteği bulamamıştır. Bu durum

asında Sovyetlerin Ortadoğu politikasının zayıflığını göstermekteydi; çünkü Suriye ile aralarında yirmi yıllık Dostluk ve İşbirliği Antlaşması (Treaty of Friendship and Cooperation) olmasına rağmen, Suriye'nin üzerindeki askeri baskıyı azaltabilmek ve Suriye'yi korumak için verilen Moskova yardımının aksaması bölgede aktif Sovyet rolünün “sonbaharını” yaşadığına dair işaretler vermekteydi (Khasan, 1998:89).

Sovyet lider Mihail Gorbaçov'un dış politika yaklaşımı hâlihazırda Batının Ortadoğu'da ciddi bir Sovyet gücü ile karşılaşma olasılığını azaltmıştır. Suriye lideri Hafız Esed, 1985'deki Moskova ziyareti esnasında, Rusya'nın yeni politik durumunun farkına varmıştı ancak daha kesin olarak 1987'deki Moskova ziyaretinde, Gorbaçov'in sözleri bu yeni politik yaklaşımı tam olarak ortaya çıkmıştı. Çünkü Gorbaçov açıkça Sovyetler Birliğinin Arap- İsrail silah yarışının dışında olduğunu bildirmişti. Ayrıca Sovyet liderlerinin düşük profilli dış politika anlayışı 1990 Körfez Savaşı esnasında da görülmüştür. Bu savaş esnasında Sovyetler Birliği, Irak'a az bir askeri yardım temin ederek onun Kuveyt'ten çekilmesi için çaba göstermiştir (Hiranandani, 2005: 421). Rusya, Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesi yönündeki Birleşmiş Milletlerin kararını onaylamış ve bir anlamda Amerika'nın çözümünü kabul etmiştir (www.millercenter.org). Bu kabulleniş aslında Sovyetlerin Ortadoğu'daki dostluklarını zedelemekle birlikte, artık iki kutuplu sistemin sonunun oldukça yaklaştığının ve uluslararası sistemin tek patronlu olarak devam edeceğinin en belirgin göstergeleriydi. Böylece, Suriye bölgede konumunu ve çıkarlarını koruyabilecek güçlü bir müttefikini kaybetmekteydi. Soğuk Savaşın sona ermesiyle Sovyetler Birliği çökmüş ve birçok ulus devlet ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak, Sovyetler Birliği büyük gücünü yitirmiştir.

Soğuk Savaş sonrası iki kutuplu uluslararası sistem yerini Amerika'nın hâkim olduğu tek kutuplu sisteme terk etmişti. Ancak Rusya, bu yeni durumu kabullenmekte zorlanıyor, uluslararası sistemde tekrar eski durumuna gelmek ve gücünü tekrar kabul ettirmek istiyordu. Ayrıca Rusya'nın yönetici elitleri dünya politikasında yaşadıkları dışlanmışlık ve aşağılanmışlık duygusundan dolayı dış politikaya yönelik iç politikalarında bir kamuoyu baskıyla karşı karşıya kalmıştı. Bir başka deyişle, Rus kamuoyu Rus dış politikasının daha aktif hale gelmesini istiyor ve eski günlere dönmeyi arzu ediyordu. Rusya Federasyonu Başkanı Yeltsin, Rus kamuoyunu rahatlatmak istercesine “Büyük Rusya'nın dizlerinin üstünden yükseleceğini” dile getiriyordu (Schmemam, 1991).

Soğuk Savaşın hemen sonrasında tek kutuplu sistemde Rusya hem askeri hem de ekonomik olarak iyi durumda olmadığından dolayı Ortadoğu konusunda çok belirleyici ve aktif adımlar atamamıştır. Ancak yine de Ortadoğu'da varlığını hissettirecek söylemleri

kullanmaktan da geri durmamıştır. Rusya Dış İşleri Bakanı Viktor Posuvalyuk'ın sözleri Rusların Ortadoğu konusundaki hissiyatını ortaya koymaktadır:

Orada olan her şey bizi etkiler. Zayıf bir konumda olduğumuz ve finansal kaynaklarımızın sınırlı olduğu doğrudur. Müttefiklerimize sınırsız krediler de sağlayamıyoruz. Ya da Rus halkını sınırsız miktarda silah sağlayacak yardım için de zorlayamayız. Fakat bizim birçok avantajımız var. (Gresh, 1998:70)

Vladimir Putin'in iktidara gelişi Rusya'nın sistemsel olarak yükselmeye başladığı döneme denk gelmiştir. Putin'in siyasi, ekonomik ve askeri adımları ülkesini uluslararası sistemde daha iyi bir konuma taşıyabilmiştir. Özellikle Rusya'dan ayrılan ülkelerle olan ilişkileri başta olmak üzere, Çin, İran ve Suriye ilişkileri Rusya'nın ABD'yi dengelemesine yardımcı olmuştur. İran'ı uluslararası zeminde desteklemesi, askeri ve ticari ilişkileri Rusya'nın ekonomik olarak kendisini toparlayabilmesine imkân sağlamıştır. 2008'de Gürcistan'a ve yakın zamanda Ukrayna'ya müdahaleleri Batı tarafından karşılıksız bırakılmış ve bu keskin hamleleri Rusya'nın eski gücüne döndüğü algısını oluşturmuştur. İran ile olan ilişkilerinde Amerika ve Batıya rağmen İran'ı desteklemesi; bir anlamda Batı bloğuna karşı İran'ın savunmasını üstlenmesi, Rusya'nın uluslararası sistemde güçlü bir oyuncu olduğu imajını ortaya çıkarmıştır.

Suriye konusunda Rusya'nın tavrı İran için yaptıklarının hemen hemen benzeri gibi olmuştur. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde Suriye'ye müdahale konusunda dört kez veto hakkını kullanmış ve Batılı devletlerin tepkisini üzerine çekmiştir. Rusya Esed rejimine yönelik kararların alınmasında, müttefikine zararlı olacağını düşündüğü kararları bloke edebilmek adına veto gücünü kullanmıştır. Bu konuda Rusya temsilcisi Vitaly Churkin, "bazı ülkeler Suriye'deki rejimi (Esad rejimi) değiştirme operasyonuna Güvenlik Konseyini de dâhil etmeye çalışıyor ve biz onlara rejim değiştirmek Güvenlik Konseyinin işi değildir diyoruz" (www.theguardian.com) diye bir açıklama yapmış ve aldıkları kararın doğruluğunu iddia etmiştir.

3. Rusya'nın Ortadoğu Politikası ve Bölge Aktörleriyle İlişkileri

Sistemdeki tek gücün zayıflaması ve Rusya'nın güç kazanmaya başlamasıyla, Rusya'nın bölgeye olan ilgisi artmıştır. Bölgenin önemli aktörlerinden biri olan İran'la özel bir yakınlık kurmuştur. İran, yeraltı zenginlikleriyle ve bölgedeki birçok ülkeyi dinsel faktörle etkileme kapasitesine sahiptir. Bu itibarla, Rusya İran'ın nükleer enerji elde edebilme çabasına destek olmuş ve ihtiyaç duyduğu teknik ve malzeme desteğini sağlamıştır. Buna karşılık, ekonomik olarak da kendisi istifade etmiş ve ülke ekonomisini düzeltme fırsatını

kısmen yakalayabilmiştir. Ancak ekonomik kazancın yanı sıra, İran ile dostlukları Rusya'nın Ortadoğu'daki diğer aktörler üzerinde de etki kurmasına yardımcı olması beklenebilir. Çünkü İran'ın Şii'lik üzerinden bölgesinde Şii nüfusun yoğun olduğu ülkelerle kuvvetli bir ilişkisi bulunmaktadır. Bölgede Şii nüfusun fazla olması İran'ı bu konuda avantajlı bir konuma getirmektedir.

Rusya ayrıca bölgede önemli bir aktör olan Türkiye ile ilişkilerini ekonomik (özellikle turizm, enerji, inşaat ve ticaret alanlarında) ve diplomatik alanlarda oldukça iyi bir seviyede götürmekteydi.³ Bu itibarla, TÜİK'in 2015 Nisan ayı verilerine göre; Rusya, Türkiye'nin ithalatında 3. ihracatında ise 12. sırada yer almaktadır. Ayrıca Türkiye'nin enerjide dışa bağımlılığı nedeniyle kabaca doğalgaz ihtiyacının % 60'ını Rusya'dan karşılamaktadır (Doster, 2014: 601). Bu veriler her iki ülkenin ekonomik ilişkilerinin yoğun ve beraber güç maksimizasyonu yönünde ilerlemeyi işaret etmektedir. Ancak Rusya'nın Suriye'de Esed rejimini desteklemek için askeri müdahalede bulunulması ve Türkiye'nin bölgesel çıkarlarının yeterince dikkate alınmaması iki ülke arasındaki ekonomik ve diplomatik ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Bir başka deyişle, Suriye meselesinde Türkiye ve Rusya'nın çıkarları çatışmıştır ve tam bir sıfır toplamlı bir oyun çıkmıştır. Rus jetlerinin Türk hava sahasına yönelik ihlalleri bardağı taşıran son damla olmuş ve angajman kuralları uygulanarak bir Rus savaş jeti Türk güçleri tarafından düşürülmüştür. Rus uçağının düşürülmesi iki ülke arasında gerginliği arttırmış ve Rusya Cumhurbaşkanı Putin "sırtımızdan vurdular" diyerek Türkiye'yi ağır bir şekilde suçlamıştır (www.hurriyet.com). Bundan sonraki süreçte, sistemsal dengeleme durumunun Türkiye-Rusya ilişkilerine yansıtacağı neorealizmin öngörülerinden biri olarak okunabilir.

Türkiye, sistemsal dengelemenin kristalize olduğu Suriye meselesinde Obama yönetiminin Rusya uçağını vurmak suretiyle ilişkilerinin iyi olduğu Rusya ile karşı karşıya kalmak zorunda olmuştur. Çünkü sistem devlet davranışlarını belirli yönde iter. Türkiye'nin bu hareketi kısmen Rus hava kuvvetlerinin Suriye'de bulunan "Bayır bucak Türkmenlerine" yönelik saldırılarına karşı bir kesin mesaj olarak değerlendirilebilmektedir. Çünkü Rusya, DAESH terörist grubuna karşı yürüttüğü ifade edilen saldırılarını Türkiye'nin etnik ve kültürel bağlarının bulunduğu Suriye Türklerine de yöneltmiştir.

Rusya'nın Ortadoğu'daki devletlerle ilişkileri bağlamında Irak'la ilişkilerinin iyi olduğu söylenebilir. Irak hükümetinin İran'a yakın bir duruşu bulunmaktadır. Bunun yanı sıra

³ Bu alanlarla ilgili Türkiye-Rusya arasındaki ekonomik ilişkilerin istatistiksel göstergeleri için bkz. Enis Şenerdem, "5 Grafikte Türkiye-Rusya Ekonomik İlişkileri", BBC Türkçe, 25.10.2015, http://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2015/11/151125_turkiye_rusya_ekonomi

Rusya, Irak'a DAESH terör örgütü ile olan mücadelesinde silah yardımı yapmaktadır (www.bbc.com). Dolayısıyla, Rusya Putin liderliğinde Ortadoğu'daki aktörlerle yakın ilişkiler içerisine girmiştir. İran ile ilişkileri Rusya'nın bölgesel etkisini kuvvetlendirmektedir. Ayrıca İran ve Suriye'yi uluslararası alanda savunması ve Amerika'nın karşısında büyük bir güç olarak kendini konumlandırması Rusya'nın prestijini bölgede arttırmaktadır.

Öte yandan Rusya'nın Erbil'de 2007'den beri bir konsolosluğu bulunmakta (<http://cabinet.gov.krd>) ve Irak Bölgesel Yönetimi ile olan ilişkilerinin iyi olduğu görülmektedir.⁴ Öte yandan Rusya'nın Suriye'deki etkinliği Erbil-ABD ve Erbil-Rusya ilişkilerinin yönünü de belirleyecektir.⁵ Erbil yönetiminin Rusya ile ilişkilerini süreç içerisinde daha çok Rusya'nın Suriye'deki PYD ve YPG ile olan ilişkileri etkileyecektir.

4. Büyük Güçlerin Rekabet Sahası: Suriye

2011 Mart'ında Suriye'nin Dera kentinde başlayan ayrılıkçı hareketler zamanla ülkenin diğer yerleşim bölgelerine de sıçramıştır. Suriye rejim gücünün göstericileri silahla durdurmaya çalışması ve pek çok insanın öldürülmesi olayların şiddetinin iyice artmasına neden olmuştur. Ayrılıkçı grupların Esed rejimine karşı verdiği mücadele ve rejim güçlerinin bu grupları durdurmak için uyguladıkları şiddeti arttırması ülkenin kaosa dönüşmesine neden olmuştur. DAESH'in güçlenerek saldırılarını arttırması rejim kuvvetlerinin işini zorlaştırmıştır. Bu durum karşısında iyice küçülmek zorunda kalan Esed rejimi çözüm olarak bölgedeki Kürtlerle "modus vivendi"⁶ anlaşması yapmak zorunda kalmıştır. Suriye'nin insan hakları ihlalleri karşısında komşusu Türkiye ve hegemon güç ABD'nin tutumları Suriye'nin Rusya ile daha sıkı ilişkiler içerisine girmesi sonucunu doğurmuştur. Esed rejiminin dar bir alana sıkışması ve karşısında yer alan grupların (Özgür Suriye Ordusu, PYD , YPG) diplomatik olarak veya askeri mühimmatla ABD tarafından desteklenmesi (Yeşiltaş, 2015; www.sabah.com.tr) Rusya'nın Esed'i desteklemesiyle dengelenmeye çalışılmıştır.

Obama yönetiminin Suriye'de kara birlikleriyle değilde sadece hava gücüyle DAESH terör örgütünü durdurmaya çalışması bölgedeki çatışma ortamının veya kaotik ortamın çözümüne katkı sağlamamıştır. Hatta Amerika'nın Suriye muhalif gücünü eğitmeye yönelik

⁴ Daha detaylı bilgi için bkz. Vitali Naumkin, "Rusya'nın Kürt İnkilabı", Almonitor, <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2014/01/russia-kurdistan-regional-government-iraq.html#>.

⁵ Bu konudaki görüşler için bkz. "Implications of Russia's Role for Iraq, KRG", IRIS, <http://auis.edu.krd/iris/events/implications-russias-role-iraq-krq>.

⁶ "Geçici anlaşma anlamında kullanılan Latince bir terim. Özellikle kısa süreli ticaret veya gümrük konularına ilişkin ikili anlaşmaları ifade etmektedir." Bkz. Sönmezoğlu, Faruk (Ed.)(2010), **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Der Yayınları, İstanbul, s. 487.

Eğit-Donat planı başarısızlık ile sonuçlanmış, henüz bir askeri harekâta girmeden eğitim verilen birlik terörist gruplar tarafından etkisiz hale getirilmiştir (www.milliyet.com). Tüm bunlar bölgede ABD eksenli bir müdahalenin olduğu, ancak bir kalıcı çözümün halen sağlanamadığı ve anarşik ortamın sürdüğünü göstermekteydi. Bunun üzerine, Ruslar Lazkiye'deki varlığını önemli ölçüde genişletme ve askeri kapasitesini artırma yoluna gitmiştir. Ardından çok gecikmeden Suriye'de hava harekâtını başlatmak suretiyle aktif olarak çatışmalara katılmıştır. Bir başka ifadeyle, Rusya Suriye Savaş Sahnesine aktif bir rol üstlenerek ve bizzat askeri varlığıyla müdahale ederek iştirak etmiştir. Moskova yönetimi Suriye'nin ve çevre coğrafyasının geleceğinde söz sahibi olabilmek ve bölgesel çıkarlarını güven altına almak için askeri müdahaleyi gerçekleştirmiştir (Marcus, 2015). Böylece hem ABD'nin bölgedeki gücünü dengeleyerek “güç dengesini” koruyabilecek hem de bölgesel çıkarlarını sürdürebilecektir. Bu hareketinden sonra Rusya, Suriye'de dominant bir aktör olarak konumunu belirlemiştir. Bölgenin ABD kontrolünde bir gidişata terkedilemeyeceğinin, Rusya'nın da önemli bir güç olarak varlığının hissedilmesi gerektiğinin mesajı verilmiş olmaktadır.

Rusya'nın Suriye'de askeri operasyonlarla gücünü hissettirmesi karşısında diğer aktörler bir toplantıda bir araya gelmiştir. Rusya, Amerika, Suudi Arabistan ve Türkiye'den en üst düzey diplomatların bir araya gelmesiyle düzenlenen resmi toplantıda Suriye'deki çatışmaları sona erdirebilecek herhangi bir temel karar çıkmamıştır. Ayrıca Rusya çözüm masasına bir başka oyuncuyu da sokmayı arzu etmektedir. Moskova yönetimi Suriye meselesinin çözümü konusunda İran'dan da yararlanmak istemekte, ancak ABD, Rusya'nın bu teklifine mesafeli durmaktadır (www.hurriyetdailynews.com). Açıklanan düzlemde, Rusya'nın Suriye'ye yaptığı askeri yığınak ve operasyonlar, Esed rejimini dışarıdan müdahaleye karşı koruduğu gibi Moskova'nın ulusal ve bölgesel güvenlik çıkarlarına da katkı sağlamaktadır (Has, 2015).

Sonuç

Rusya'nın sıcak denizlere inme hayali çok eski zamanlara dayanmaktadır. Çar Petro'dan bu yana Rus yöneticileri Doğu Akdeniz'e politik, stratejik, ekonomik ve kültürel nedenlerden dolayı inmeyi arzu etmişler ve bu politikalarını sürdürmüşlerdir. Soğuk Savaş dönemi boyunca kamplaşmalarla süren Ortadoğu'daki güç savaşımı Soğuk Savaşın sona ermesiyle sona ermiş gözükmekteydi. Fakat Rusya'nın yeniden güçlenmesiyle Arap Baharı'nın çakışması Rusya'nın kadim politikasına dönmesini kolaylaştırmıştır. Bu itibarla, Suriye'de yaşanan olaylar Rusların bu politikalarının gerçekleştirilmesine uygun bir zemin

hazırlamıştır. Arap Baharı sonrası ortaya çıkan halk ayaklanmaları, rejim muhaliflerinin ve bölgede etkinliğini oldukça arttıran DAESH terör örgütünün saldırıları Esed rejimini zor duruma sokmuş, giderek güç kaybetmesine ve etki alanının küçülmesine neden olmuştur. Esed rejiminin içinde bulunduğu zor durum karşısında Rusya, Lazkiye'deki mevcut hava üssünü kullanarak askeri mobilizasyon yapmış ve bölgeye müdahale etmiştir. Bir başka deyişle, Rusya sıcak denizlere inme fırsatını değerlendirmiştir.

Suriye'de Rusya'nın askeri unsurlarıyla müdahale etmesi uluslararası sistemin yapısıyla ve neorealist bir yaklaşımla açıklanabilir. Neorealistlere göre uluslararası sistem anarşik bir yapıya sahiptir ve aktörler çıkarlarını korumak için güç hesapları yaparlar. Uluslararası sistemin anarşik ortamında, iki başat güç olan Rusya ve ABD'nin Ortadoğu'da Suriye üzerinden bir mücadele verdiği, güç oyunlarına girdiği ve çıkarlarını korumaya çalıştığı görülmektedir. Rusya, daha önce Gürcistan ve Ukrayna'daki sonuç alıcı hamlelerinden sonra kazandığı güç ve motivasyonla yoluna devam etmekte ve stratejik önemi olan Ortadoğu'da çıkarlarını tesis etmek üzere Suriye rejimi lehine askeri ve diplomatik müdahalelerde bulunmaktadır. Çünkü Suriye rejiminin devamı ve bu rejimin daha geniş bir alana yayılması Rusya'nın lehinedir.

Rusya'nın temelde çıkarı; bölgede güçlü bir şekilde kendi varlığını sürdürmek ve etkinliğini arttırmaktır. Neorealist bağlamda, İran ve İran'ın nüfuz alanı da hesaba katıldığında, Rusya'nın başat gücün karşısında İran ile birlikte Ortadoğu'da dengeleme davranışı sergileyerek hâkimiyet alanının artacağı öngörülebilir. Ayrıca Rusya, Gürcistan ve Ukrayna müdahalelerinden sonra Suriye meselesindeki oyun değiştirici müdahalesiyle bölgede etkili bir aktör olduğunu da hâlihazırda ispat etmiş görünmektedir. Ancak, tek kutuplu sistemin başat aktörü olan ABD'nin bölgedeki durumu Waltz'ın tek kutuplu sistemde *başat aktörün sınır ötesi müdahalelere girişecekleri ve bu müdahalelerinin uzun vadede bu aktörlerin zayıflamasına da neden olacağı öngörüsü* dikkate alındığında Rusya'nın dengeleme davranışı daha anlaşılabilir olmaktadır.

Bölgede ABD ve Rusya rejim muhalifi ve terör gruplarıyla kendi iddialarına göre mücadele etmektedirler. Dolayısıyla muhalif ve terör gruplarına karşı yürüttükleri mücadele kendi perspektifleri doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. ABD bölgede, Özgür Suriye Ordusuna ve ılımlı selefi gruplara destek verirken, Rusya İran ile birlikte Esed rejimine desteğini sürdürmektedir. Ayrıca PYD ise hem ABD hem Rusya tarafından kabul görmektedir. Bu noktada, bu gruplarla ilişkiler her aktörün kendi çıkarları düzleminde gerçekleştirilmektedir. Rusya, kendi çıkarları doğrultusunda Esed yönetiminin yıkılmasını istememektedir ve her şeye rağmen bu rejimin hamiliğini üstlenmiştir. Bu itibarla, Ruslar

Suriye rejimine tehdit olan tüm unsurları, Özgür Suriye Ordusu ve Bayırbucak Türkmenleri de dâhil, yok edilmesi gereken bir hedef olarak görürken, ABD'nin yanındaki koalisyon güçleri ise bu unsurlara destek sağlamaktadır.

Öte yandan neo realist bakış devleti bir kara kutu olarak gördüğünden Rusya'nın da Arap, Kürt, Nusayri, Türk gibi tüm etnik unsurlarıyla “mutlaka” birleşik bir Suriye'nin var olması veya bölgede kucaklayıcı bir Suriye rejiminin oluşturulması için çabalamaması veya böyle bir politikasının da olmaması şaşırtıcı değildir. Bu bağlamda, neorealizme uygun bir şekilde Suriye devletinin iç politika ve siyasi yapısı Rusya için çıkarı doğrultusunda rejimin orda kalması dışında bir anlam taşımamaktadır.

Rusya'nın Suriye müdahalesi bölgedeki aktörlerle ilişkilerine de yansımıştır. Rusya-Türkiye ilişkileri Rusların Suriye hamlesinden etkilenmiş ve ilişkiler henüz normalleşme düzeyine ulaşamamıştır. İki ülke arasında büyük hacimli bir ekonomik ilişkinin bulunmasına rağmen, Rus jetinin Türkiye sınırını ihlal etmesi neticesinde düşürülmesiyle ortaya çıkan gerginlik ekonomik ilişkilere yansımıştır. Daha sonraki süreçte, bölgede sürdürülen güç dengeleme çabalarının Türkiye-Rusya ilişkilerine de yansıtacağı neorealizmin bir öngörüsü olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, Rusya'nın yüzyıllardır beslediği sıcak denizlere inme hayalini Suriye meselesi üzerinden gerçekleştirdiği, Vladimir Putin'in liderliğinde Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'da ABD'nin gücünü dengelemeye yönelik bir çabasının olduğu ve kendisine daha geniş bir alan açmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Kaynakça

Donnelly, Jack (2012) “Realizm”, Ed. Scott Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak, vd., **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Çev: Ali Aslan ve Muhammed Ali Ağcan, Küre Yayınları, İstanbul.

Doster, Barış (2014), “Türkiye’de Enerjide Dış Bağımlılığının Türkiye-Rusya İlişkilerine Etkileri”, **Bilgesam**, http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-327-2014122946guvenlik_kongresi_bildirileri-38.pdf, (Erişim tarihi: 10.01.2016).

Çağ, Galip ve Eker, Sami (2013), “Ortadoğu’da Baas Rejimleri: Suriye ve Irak”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi**, 2(2), 057-072, Çankırı.

- Çetinsaya, Gökhan (2007), “Ortadoğu”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 33, Sayfa: 403-407, İstanbul.
- Elman, Colin (2007), “Realism”, s. 13, Ed. Martin Griffiths, **Worldviews and IR theory: Conquest or coexistence?**, Routledge Taylor and Francis Group, London and New York.
- Emeklier, Bilgehan (2010), “Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Analizi”, **Bilgesam**, <http://www.bilgesam.org/incele/1901/-soguk-savas-sonrasi-uluslararasi-sistemin-analizi/#.VltHovnhDIU>, (Erişim tarihi: 29.11.2015).
- Fidan, Murat (2006), “Osmanlı-Rusya Ticari Rekabetinin İki Devlet Arasında Yapılan Antlaşmalara Yansıması”, **İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, Sayı 44, İstanbul.
- Fromkin, David (2013), **Barışa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922**, Epsilon Yayıncılık, İstanbul.
- Gözen, Ramazan (2014), **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- Gresh, Alain (1998), “Russia's Return to the Middle East”, **Journal of Palestine Studies**, Vol. 28, No. 1, pp. 67-77.
- Has, Kerim (2015), “Rusya, Suriye’de Neyi Amaçlıyor?”, **USAK**, 2015, http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2436&cat=326#.VlOW7PnhDIU, (Erişim tarihi: 24.11.2015).
- Hiranandani, GM (2005), **Transition to Eminence The Indian Navy 1976-1990**, Lancer Publishers and Distributors, New Delhi.
- Keleş, Erdoğan (2009), “Rusya’nın Sıcak Denizlere İnme Politikası (Alman Deniz Yüzbaşısı Stenzel’e Göre İstanbul’a En Kısa Yol)”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 28, Sayı: 46, 089-142.
- Khasan, Hilal (1998), ” Russia's Middle Eastern Policy”, **The Indian Journal of Political Science**, Vol. 59, No. 1/4, pp. 84-105.
- Kissinger, Henry (2012), **Diplomasi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

- Kreutz, Andrej (2007), **Russia in the Middle East: Friend or Foe?**, Praeger Security International, Westport, Connecticut, London.
- Laqueur, Walter (1969), "Russia Enters the Middle East", **Foreign Affairs**, Vol. 47, No. 2 (Jan., 1969), pp. 296-308.
- Marcus, Jonathan (2015), "Rusya Suriye'de Ne Amaçlıyor?", http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150916_suriye_rusya-jonathan_marcus_analiz, (Erişim tarihi: 10. 10. 2015).
- Mckay, Derek ve Scott, H.M (2011), **Büyük Devletlerin Yükselişi 1648-1815**, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Naumkin, Vitali (2014), "Rusya'nın Kürt İnkilemi", Almonitor, <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2014/01/russia-kurdistan-regional-government-iraq.html#>, (Erişim tarihi: 11.01.2016).
- Öztürk, Mustafa (2013), "Çarlık' tan Federasyon'a Rusya'nın Sıcak Deniz Algısındaki Öncelikli Konuların Genel Bir Değerlendirmesi", **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 5, Sayı: 60.
- Schmemam, Serge (2011), "Yeltsin Sworn in as Russia's leader", The New York Times, 11.07.1991, <http://www.nytimes.com/1991/07/11/world/yeltsin-sworn-in-as-russia-s-leader.html>, (Erişim tarihi: 11.01.2016)
- Sönmezoğlu, Faruk (Ed.) (2010), **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Der Yayınları, İstanbul.
- Spykman, Nicholas. J.(2014), **Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler**, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul.
- Taşdemir, Fehim (2015), **Alacakaranlıkta Ortadoğu Suriye: Yıkıl Git, Diren Kal!**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Waltz, K. N., "Yeni Gerçekçilik Kuramına Göre Savaşın Kökeni", Çev. Ezgi Yağ, **Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler**, Ed. Esra Diri, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul, 2013.
- Waltz, Kenneth (2000), "Structural Realism after the Cold War", **International Security**, Vol. 25, No.1, pp. 5-41.

Waltz, Kenneth N. (2001), **Man, the State and War**, Columbia University Press, New York.

Yeşiltaş, Murat (2015), “PYD’ye Silah Yardımı ve Amerika’nın Gel Git Siyaseti”, SETA, 16.10. 2015, <http://setav.org/tr/pydye-silah-yardimi-ve-amerikanin-gel-git-siyaseti/video/31198> (Erişim tarihi: 10.01.2016).

İnternet Kaynakları

“ABD: YPG’yi terör örgütü olarak görmüyoruz”, (2015), <http://www.hurriyet.com.tr/abd-ypgyi-teror-orgutu-olarak-gormuyoruz-30136698>, (Erişim tarihi: 27.12.2015).

“BM: Esad insanlık suçu işliyor”, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/bm-esad-insanlik-sucu-isliyor>, (Erişim tarihi: 28.12.2015)

“Cumhurbaşkanı Erdoğan: “PYD bizim için PKK ile eştir”, (2014), <http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-pyd-bizim-icin-pkk-ile-estir-27413370>, (Erişim tarihi: 27.12.2015).

“Dış Ticaret İstatistikleri, Nisan 2015”, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18579>, (Erişim tarihi: 10.01.2016)

“Eğit donat programı tam bir fiyasko”, <http://www.milliyet.com.tr/tam-bir-fiyasko/dunya/detay/2118930/default.htm>, (Erişim tarihi: 25.11.2015).

“Exclusive: Syrian army starts using new weapons from Russia - military source”, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-russia-exclusive-idUSKCN0RH15S20150918>, (Erişim tarihi 28.12. 2015).

“George H. W. Bush: Foreign Affairs”, <http://millercenter.org/president/biography/bush-foreign-affairs>, (Erişim tarihi: 11.01.2016).

“Implications of Russia’s Role for Iraq, KRG”, IRIS, <http://auis.edu.krd/iris/events/implications-russias-role-iraq-krq>. (Erişim tarihi: 11.01.2016).

“Putin: Suriye ordusu ve Kürtler birlik olmalı” http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151022_putin_suriye, (Erişim tarihi: 24.11.2015).

“Putin'den Suriye sınırında düşürülen Rus uçağıyla ilgili şoke eden açıklamalar”,

<http://www.hurriyet.com.tr/putinden-suriye-sinirinda-dusurulen-rus-ucagiyla-ilgili-soke-eden-aciklamalar-40018143>, (Erişim tarihi: 28.12.2015)

“Russian Vetoes are putting UN security council's legitimacy at risk, says US”

<http://www.theguardian.com/world/2015/sep/23/russian-vetoes-putting-un-security-council-legitimacy-at-risk-says-us>, (Erişim tarihi: 20.10. 2015).

“Suriye'de tüm yollar neden Beşar Esad'a çıkıyor?”

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150928_suriye_besar_esad_diplomasi, (Erişim tarihi: 29.11.2015).

“Suriye'deki hava operasyonlarını yürütürken YPG militanlarından aldığı koordinatlarla IŞİD'i vurduğu yönünde Amerikan basınında haberlere konu olan ABD-YPG ittifakı somutlaştı.” <http://www.sabah.com.tr/dunya/2015/10/13/amerikadan-ypgye-27-konteyner-silah>, (Erişim tarihi: 10.01.2016.)

“Tüm Yönleriyle Suriye İsyanı”, SETA, Haber, 14.04.2014, <http://setav.org/tr/tum-yonleriyle-suriye-isyani/haber/7013>, (Erişim tarihi: 10.01.2016).

<http://www.hurriyetdailynews.com/little-progress-at-us-russia-saudi-turkey-talks-on-syria.aspx?pageID=238&nID=90274&NewsCatID=510>, (Erişim tarihi: 24.10.2015).

<http://tr.sputniknews.com/rusya/20150930/1018045796/putin-federasyon-konsej-asker.html>, (Erişim tarihi: 28.12.2015).

<http://www.hurriyetdailynews.com/little-progress-at-us-russia-saudi-turkey-talks-on-syria.aspx?pageID=238&nID=90274&NewsCatID=510>, (Erişim tarihi: 24.10.2015).

<http://cabinet.gov.krd/a/d.aspx?s=010000&l=12&a=21633>, (Erişim tarihi: 28.12.2015).